

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

УДК 343.9

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/604-606

Микола ЄФІМОВ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ПРОФІЛАКТИКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ» ЯК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Профілактика вчинення кримінальних правопорушень є одним із завдань уповноважених осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність, тобто профілактична функція повинна виконуватись незалежно від служби, в якій працює той чи інший правоохоронець, та від його посади. Раніше КПК зобов'язував слідчого здійснювати низку заходів по усуненню причин та умов вчинення протиправних діянь. На жаль, зараз така норма відсутня. Але, на наше переконання, в уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування (слідчий, дізнавач, прокурор), є можливості хоча б зробити мінімум, щоб уникнути в подальшому вчинення подібних протиправних діянь [5, с. 275].

Стосовно визначення терміну «профілактика вчинення кримінальних правопорушень», то з цього приводу серед науковців різних юридичних галузей точаться активні дискусії. Розглянемо деякі позиції дослідників відносно формулювання вказаної дефініції.

Для початку наведемо тезу В. Г. Дрозд щодо того, що проблеми та вимоги, які на сьогодні стоять перед Україною з огляду на інтеграційні процеси, свідчать про те, що захист прав, свобод і законних інтересів особи набуває все більшого значення. Авторка зазначає, що за таких умов розроблення та практичне втілення дієвих правових механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів особи неможливе без урахування загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів і принципів у цій галузі. Саме тому, на наше переконання, удосконалення кримінального процесуального законодавства України повинно відбуватися тільки з урахуванням загальноновизнаних європейських стандартів і принципів здійснення кримінального судочинства. Тому на сучасному історичному етапі розвитку нашої держави порушене питання вимагає осмислення сутності та правової природи міжнародно-правових стандартів захисту особи у кримінальному процесі [4, с. 59].

Зі свого боку, О. А. Борідько засвідчує те, що для одержання інформації про особистість правопорушника, крім процесуальних засобів, можливе використання й непроцесуальних – оперативно-розшукових дій, безпосереднього спостереження поведінки, емоційних проявів злочинця під час проведення процесуальних дій за його участі. Дослідник акцентує увагу на тому, що вказана інформація в більшості випадків не знаходить відображення у матеріалах кримінального провадження та не має доказового значення, але є дуже важливою для оцінки конкретної слідчої ситуації, планування розслідування, вибору та застосування тактичних прийомів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участі зазначеної особи [2, с. 132]. Підтримуючи наведену позицію, також вкажемо на можливість реалізації окремих профілактичних заходів з огляду на зазначене вивчення особи правопорушника.

А вже С. Г. Кулик серед соціально-економічних детермінант поширення окремої протиправних діянь виокремив такі: «...криза інституту сім'ї; значна поляризація населення за матеріальним становищем і рівнем доходу; високий фактичний рівень безробіття; соціально-економічні негаразди, викликані військовим конфліктом на сході держави та

проведенням антитерористичної операції. Комплекс політико-правових детермінант зводиться до таких основних чинників: недостатнє сприяння та підтримка з боку держави громадських організацій, які займаються розвитком спорту, різними напрямами мистецтва та творчості; відсутність дієвої законодавчо визначеної концепції (програми) з розвитку та зміцнення основ моральності в молодшого покоління та підвищення її рівня в суспільстві; невіршеність кримінально-правових проблем конструкцій диспозицій конкретних норм і визначеності санкцій певних злочинів проти моральності» [7, с. 102–103].

Щодо самого визначення профілактики, то, наприклад, Н. І. Головка вказала на те, що «соціальна профілактика – вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді, попередження ускладнення вже існуючих проблем» [3, с. 5].

Одним із найбільш вдалих ми вважаємо формулювання надане В. Ю. Шепітьком, який визначив профілактику злочинності як «...комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків» [9, с. 171]. Тобто профілактика злочинності може здійснюватись на будь-яких стадіях кримінального провадження, починаючи з самого його початку та завершуючи свою реалізацію на етапі винесення вироку.

Зі свого боку, А. Е. Жилін надав власне авторське визначення профілактики кримінальних правопорушень «...як системи конкретних дій (заходів), які здійснюють уповноважені особи правоохоронних органів (дізнавачі, слідчі, прокурори та інші), що мають на меті усунення причин та умов вчинення протиправних діянь конкретної категорії» [6, с. 213]. Як бачимо, що категорію науковець формулює через визначення системи конкретних дій.

Доречною в розрізі зазначеного ми вважаємо позицію В. В. Приловського, який вказує на те, «...що ефективність профілактичних заходів уповноважених осіб щодо усунення обставин, які сприяли втягненню неповнолітніх в протиправну діяльність, в багатьох випадках залежить від викладення конкретних моментів, які забезпечують усунення певних умов. Зусилля слідчого (дізнавача, прокурора) при встановленні причин і умов конкретного кримінального правопорушення повинні бути направлені, по-перше, на встановлення причин, а вже по-друге, на встановлення умов конкретного протиправного діяння» [8, с. 196]. Підтримуючи наведену думку, зауважимо, що вказані дії (встановлення причин та встановлення умов) повинні бути нероздільно пов'язані між собою.

Зрештою, наведемо дефініцію, подану окремими авторами (П. М. Білим, С. О. Барановим), що «...попередження правопорушень являє собою сформовану систему дій на антисуспільні явища та їх причинний комплекс з метою реалізації тенденцій зниження їх рівня і масштабів». Науковці зробили умовивід, що під час реалізації зазначеної діяльності «...попередження правопорушень розглядається як соціально-правовий процес, знижувачий, обмежувачий, ліквідуючий протиправні явища за допомогою всієї сукупності заходів, що здійснюються державними органами і громадськими формуваннями, які спрямовані на удосконалення суспільних відносин» [1, с. 7].

Підсумовуючи, наголосимо, що профілактика вчинення кримінальних правопорушень є беззаперечно важливою криміналістичною категорією. Адже профілактичні дії уповноважених осіб повинні бути направлені на встановлення причин, а також встановлення умов протиправної діяльності та, відповідно, їх усунення. Ефективна реалізація зазначених дій в подальшому забезпечить зниження як кількості вчинення будь-якої категорії кримінальних правопорушень, так і ймовірних правопорушників, які будуть бажати вчинювати окремі протиправні діяння.

1. Білий П. М., Баранов С. О. Основи профілактики злочинів на транспорті : навч. посіб. Київ : УКРІНФОРМ, 2001. 196 с.

2. Борідько О. А. Криміналістична профілактика як структурний елемент методики розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Запорізький юридичний інститут. Запоріжжя, 2005. 191 с.

3. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень : навч. посіб. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.

4. Дрозд В. Г. Запровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав людини у світлі реформування кримінального процесуального законодавства. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2017.

№ 4 (80). С. 58–68.

5. Єфімов М. М., Чаплинський К. О. Профілактична діяльність уповноважених осіб як елемент методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Міжнародна та правова безпека : теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 275–276.

6. Жилін А. Е. Актуальні питання реалізації профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Юридична наука*. 2020. № 2. Т. 2. С. 209–215.

7. Кулик С. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 266 с.

8. Приловський В. В. До питання здійснення профілактичних заходів працівниками правоохоронних органів стосовно виявлення та усунення причин і умов втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 191–197.

9. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності* : республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. Вип. 93. С. 168–174.

УДК 340.6

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/606-610

Володимир КОРОТАЄВ

директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України

Роман КІРІН

головний судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доктор юридичних наук, доцент

Олександр ОВЧАРОВ

начальник групи ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля»

ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РАКЕТНОЇ ЗБРОЇ

На кінець 2023 р. від початку повномасштабного вторгнення війська російської федерації (далі – рф) запустили по території України загалом понад 7 500 авіаційних, крилатих, балістичних, аеробалістичних та зенітних ракет [1].

За цей час уповноважені органи та особи України, серед іншого, займалися активним пошуком та розробкою, як на національному, так і на міжнародному рівнях, таких ефективних правових механізмів, які дозволять притягнути РФ до відповідальності за багатомільярдні збитки та отримати компенсації для держави, бізнесу та людей.

Зусилля українських дипломатів та юристів в напрямку створення міжнародного компенсаційного механізму почали матеріалізуватися 14.11.2022 р. коли Генасамблея ООН ухвалила резолюцію «Про сприяння правовому захисту і відшкодуванню шкоди за агресію проти України». Зміст резолюції зводиться до таких основних позицій [2]:

- рф має бути притягнута до відповідальності за будь-які порушення міжнародного права в Україні або проти неї;
- визнано необхідність створення міжнародного механізму з відшкодування збитків, які виникли внаслідок агресії рф;
- державам-членам рекомендовано у співпраці з Україною створити міжнародний реєстр збитків (далі – РЗ).